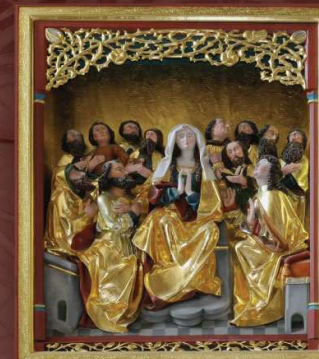

Urząd Miejski Kościana
Al. Kosciuszki 22, 64-000 Kościan
tel. centrala 065 512 11 11, 512 14 66, 512 04 56, 512 12 73
fax 065 512 27 00
koscian@koscian.pl
www.koscian.pl

Jan Pawicki

*Z dziejów
kościółów kościańskich*

Urząd Miejski Kościana

Jan Pawicki

*Z dziejów
kościół kościańskich*

wydawca:
Urząd Miejski w Kościanie
Al. Kościuszki 22, 64-000 Kościan
tel. centrala 065 512 11 11, 512 14 66, 512 04 56, 512 12 73
fax 065 512 27 00
koscian@koscian.pl
www.koscian.pl

opracowanie graficzne: Grzegorz Pawlak
zdjęcia: Zbigniew Garszka
Zbiory Muzeum Regionalnego w Kościanie
Zbiory Wydziału Promocji i Funduszy Pomocowych

O autora

W ramach programu I Dni Kultury Chrześcijańskiej, które odbyły się w Kościanie w październiku 2008 roku pod patronatem Burmistrza Miasta Kościana Michała Jurgi, zaprezentowany został wykład pt.: „Historia Kościołów Kościańskich”. Inspiracją do podjęcia tego tematu jest dotychczasowy brak całościowego opracowania dotyczącego tych spraw. Ukazały się dotychczas publikacje dotyczące m.in. kościańskiej Fary, obecnego kościoła p.w. Pana Jezusa, czy też nieistniejącego kościoła p.w. Św. Krzyża.

Niniejsze opracowanie stanowi próbę zebrania najważniejszych informacji dotyczących kościańskich kościołów, w tym także tych, których zabrakło już z różnych przyczyn w naszym mieście.

Z istniejącymi kościołami związane są nazwiska duchownych, którzy pełnili w nich obowiązki duszpasterskie. Na przestrzeni wieków pracowało w Kościanie wielu wybitnych duchownych, a więc omawiając dzieje kościańskich kościołów warto przypomnieć sylwetki kilku z nich.

Mam nadzieję, że przedstawione informacje będą stanowiły przewodnik po dziejach kościańskich świątyń dla mieszkańców naszego miasta oraz gości.

Jan Pawicki

Zarys Dziejów Kościana

Powstanie i funkcjonowanie takich obiektów sakralnych jak kościoły jest zawsze związane z dziejami miejscowości, w których powstawały, a także ludźmi, którzy byli inicjatorami budowy takich obiektów i następnie z nich korzystali. Dlatego podejmując próbę przedstawienia dziejów naszych kościołów nie można - chociaż w wielkim skrócie - pominąć wskazania najważniejszych wydarzeń z historii naszego królewskiego miasta, grodu nad Obrą - Kościana.

Nazwa miasta położonego w bagiennej dolinie rzeki Obry wywodzona jest od rdzenia nazwy rośliny kościelnik - kościennic, czyli sitowiec - koszcza. Nie ma dzisiaj dokumentów, które jednoznacznie określałyby datę powstania miasta. Do dzisiaj podejmowane są tylko próby w miarę precyzyjnego przybliżenia poszczególnych faz jego rozwoju. Jedną z istotnych przesłanek powstania miasta było uprzednie istnienie osady targowej. Przyjmuje się dzisiaj, że w XIII wieku w okolicy dzisiejszego Placu Wolności istniała osada zwana Starym Miastem (Antique Civitas). Jej istnienie potwierdza dokument z 11 czerwca 1414 roku i następny z 1446 roku. Odbywały się tu targi oparte o prawo polskie.

W okresie powszechnego przechodzenia tych ośrodków na prawo magdeburskie często przenoszono osady targowe na nowe dogodnie miejsca. Akcję zakładania miasta prowadził tzw. zasadzca, który sprowadzał osadników, wytyczał dla nich działki i obejmował funkcję dziedzicznego wójta.

W Kościanie stało się to w drugiej połowie XIII wieku. Niewykluczone, że za czasów księcia Przemysława I (1253-57) lub Przemysława II.

Nazwa miasta „Costan” wymieniana jest w dokumencie z 1242 roku, który dzisiaj uznaje się za fałszyfikat pochodzący z XIV wieku. Nazwa Kościana w dokumentach istniejących dzisiaj pojawia się w 1296 roku, są to dwa

dokumenty sygnowane nazwiskiem króla Władysława Łokietka, w których użyto nazwy Cosczan i Coczan. Na mocy układu krzywińskiego zawartego między Władysławem Łokietkiem i księciem glogowskim Henrykiem I i następstw koronacji w Gnieźnie w 1300 roku króla Wacława II, wzdłuż Obry przebiegała granica między Wielkopolską a Śląskiem. Kościan znalazł się wówczas w orbicie księstwa glogowskiego. Pierwszym potwierdzonym w dokumentach wójtem był w latach 1387-1406 Zewrzyd, będący w mieście jedynym reprezentantem panującego. Mieszczanie z biegiem lat doprowadzili do powołania własnej reprezentacji w postaci rady miejskiej z burmistrzem na czele. Najstarszym wymienionym w dokumentach burmistrzem Kościana był krawiec Konrad (1310).

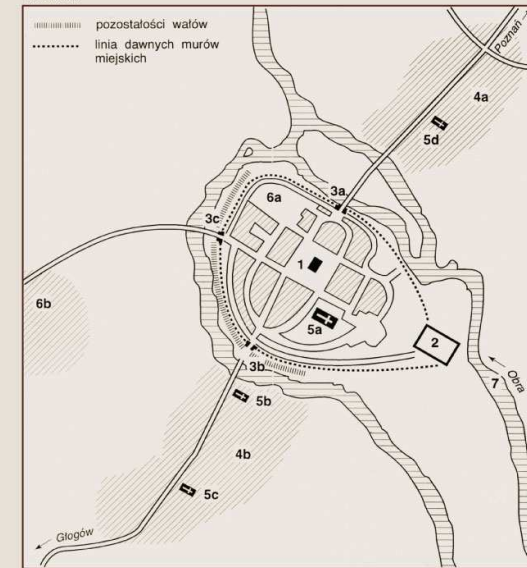
W wyniku wspomnianej już nowej lokacji wytyczono nowy ośrodek osadniczy położony wyżej na terenie niezalewowym, w pobliżu grodu w ramionach Obry. Przez Kościan przechodził główny trakt handlowy z Poznania na Śląsk. Rozwój miasta, a więc handlu i rzemiosła, wymagał zabezpieczenia go najpierw umocnieniami drewniano - ziemnymi od XIV wieku zmienianymi na murowane. W murach znajdowały się początkowo dwie bramy tj. Poznańska i Glogowska. Później powstały kolejno: Wodna i Nowa w kierunku na Sierakowo. W Kościanie znajdował się także murowany zamek. Z rąk książąt glogowskich w 1332 roku Kościan dostał się w ręce króla Władysława Łokietka, który szturmem zdobył miasto. Od tam Kościan stał się miastem królewskim. Pod koniec XIV wieku Kościan był także miastem powiatowym. Sądowy powiat kościański obejmował obszar około 5 tysięcy km². W jego orbicie znajdowały się m.in. takie miasta jak Śrem, Grodzisk Wlkp., Rydzyna, Babimost, czy Zbąszyń. Dogodne położenie miasta przyczyniało się do jego rozwoju, któremu sprzyjali ówczesnie panujący, wielokrotnie odwiedzając

Pieczęć herbowa m. Kościana występująca na dokumentach w latach: 1396-7, 1401 i 1408

Rekonstrukcja układu przestrzennego Kościana z około 1450 r.

1 ratusz, 2 zamek, 3 bramy miejskie: a. poznańska, b. glogowska, c. nowa, 4. przedmieścia: a. poznańskie, b. glogowskie
5. kościoły: a. Parafialny, b. Bożego Ciała, c. Świętego Krzyża, d. Świętego Ducha, 6. klasztory: a. Dominikanów, b. Bernardynów
7. rzeka Obra

miasto. Czynił to np. król Władysław Jagiello w latach 1397, 1398, 1400, 1409, 1413 i 1424. To właśnie ten król 17 lipca 1400 roku potwierdził przywilej przenoszący miasto z prawa polskiego na magdeburskie. Przyjmuje się, że nie był to pierwszy dokument przenoszący miasto na prawo niemieckie, ale z uwagi na zaginięcie lub zniszczenie pierwotnego, stanowił potwierdzenie wcześniejszych postanowień, gdyż miasto przed tą datą tj. 17.7.1400 roku już funkcjonowało. Królowie nadali miastu szereg przywilejów, które przyczyniły się do tego, że lata 1400-1655, czyli do „potopu szwedzkiego” stały się „złotym okresem” w dziejach miasta. Kazimierz Jagiellończyk nadał w 1472 roku sukiennikom prawo oznaczenia swoich wyrobów znakiem ochronnym, a królowie Aleksander Jagiellończyk i Zygmunt Stary zwolnili mieszczan z obowiązku płacenia podatku przez 20 lat. Centrum zabudowy Kościana stanowił wówczas rynek, z którego wyprowadzono 8 ulic. W mieście mieli swoje zakłady liczni rzemieślnicy: szewcy, sukiennicy, młynarze, stodołnicy, kuśnierze, czapnicy itd. Bardzo dobrze funkcjonowali sukienicy, posiadający liczne młyny i folusze. Do rozwoju miasta przyczynili się także liczni handlowcy zrzeszeni w bractwie kramarskim. Organizowali oni jarmarki – po Zielonych Świątkach i święcie Narodzenia NMP (8.9.).
W mieście żyło wielu obcokrajowców, a wśród nich Szkoci, Niemcy, Żydzi, Czesi i Morawianie. W tym czasie rozwojowi miasta nie przeszkodziły liczne klęski żywiołowe, jak choćby straszny pożar z 24 lipca 1503 roku, który zniszczył dużą część miasta. Jak wspomniano, ten „złoty okres” skończył się w wyniku „potopu szwedzkiego” i jego następstw, gdy miasto zostało zniszczone, jego mieszkańcy ograbieni, a duża ich część wymordowana. Powolna, stopniowa odbudowa miasta ponownie została przerwana przez obce siły. Do miasta w 1704 roku po raz kolejny wkroczyli Szwedzi, a w 1707 roku wojska rosyjskie. W 1708 roku ludność Kościana dotknęła groźna zaraza,

która spustoszyła miasto. W latach 1769-70 w mieście stacjonowały wojska rosyjskie, a w wyniku II rozbioru Kościan na ponad 100 lat dostał się w ręce pruskie. W 1793 roku w Kościanie znajdowało się 125 domów, a na przedmieściach 70, w których mieszkało 1076 osób. Mieszkańcy Kościana brali czynny udział w powstaniu kościuszkowskim, a także w powstaniu z 1806 roku. Po zajęciu Wielkopolski przez wojsko gen. Dąbrowskiego w Kościanie zorganizowano 4 pułk piechoty. Po klęsce Napoleona w wyniku postanowień Kongresu Wiedeńskiego Kościan znalazł się w granicach Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Przez cały okres zabórów trwała z mniejszym lub większym natężeniem akcja germanizacyjna: Polacy czynnie przeciwstawiali się tym działaniom biorąc udział w wydarzeniach związanych z Wiosną Ludów, a także w Powstaniu Listopadowym i Styczniowym. Mimo tych zawirowań politycznych zaznaczył się na przełomie XVIII i XIX wieku powolny rozwój miasta. W 1811 roku w Kościanie były 242 domy, a liczba mieszkańców wzrosła do około 1600. W 1890 roku powierzchnia miasta wynosiła 249 ha, a w 1919 roku 298,5 ha. Liczba domów w 1838 roku wzrosła do 340, a w 1910 roku do 504. W 1917 roku mieszkało w Kościanie 8431 osób, w tym 5950 katolików, 2431 ewangelików i 150 Żydów. Przez wiele lat XIX i XX wieku znaczący wpływ na życie gospodarcze miasta mieli rzemieślnicy, których w 1858 roku było 318, a w 1908 roku 296, zrzeszonych w 11 cechach. W drugiej połowie XIX wieku powstają w Kościanie pierwsze większe zakłady pracy. Należała do nich powstała w 1861 roku fabryka likierów, w 1875 roku zorganizowana fabryka papieru i założona w 1881 roku cukrownia. Znaczącą rolę w życiu miasta i powiatu spełniła powstała 22 czerwca 1868 roku Spółka Pożyczkowa dla Powiatu Kościańskiego, przekształcona później w Bank Ludowy. Dyrektorem spółki był dr Karol Bojanowski, a banku m.in. ks. dr Józef Surzyński. Jak już wspomniano okres

1. Widok na Kościół farmy od strony Rynku, kartka z lat 1906-1918
2. Widok od strony Oby na Kaplicę Pana Jezusa przed rozbudową, kartka z ok. 1904 roku
3. Ulica Szpitalna, po prawej stronie Kościół farmy, kartka z lat 1912-1918

Kurek Kościańskiego Bractwa Kurkowego

St. Pozdrowienie z Kościana.

2 *Tomaszewski. Kościan.

1

Kościan. I. P. Partie a. d. Spółdzielni.

3

zaboru pruskiego to walka z próbami germanizacji. Warto przypomnieć wydarzenia związane z tzw. Kulturkampfem i usiłowaniami narzucenia urzędowego proboszcza ks. Brenka, a także powszechny strajk szkolny w 1906/07.

W walce tej Polacy zrzeszali się w różne organizacje jak np. Towarzystwo Czytelni Ludowych, wspomniany Bank Ludowy, Towarzystwo Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Klub Sportowy „Ferwor”, ruch skautowy itd. Ważną rolę w podtrzymywaniu polskości odgrywała kościarna prasa tj. Gazeta Kościarska i powstała w 1902 roku Gazeta Polska. Zasadnicze znaczenie dla narodu polskiego miały rezultaty zakończonej klęską państw zaborczych I wojny światowej i Powstania Wielkopolskiego, które przyczyniło się do przyłączenia Wielkopolski do państwa polskiego. W Powstaniu aktywny udział wzięło wielu mieszkańców Kościana. Na początku 1919 roku zorganizowały się w mieście władze polskie. Przeprowadzony w 1921 roku spis powszechny wykazał, że w mieście było 559 budynków, a liczba ludności wynosiła 7803 osoby. 10 lat później było już 680 budynków, a liczba ludności wzrosła do 10 275 osób. W 1939 roku odnotowano istnienie 860 budynków, w których mieszkało 12 tysięcy osób. W związku z rozbudową miasta wzrosła także liczba ulic, których w 1919 roku było 42, a w 1938 roku 66. Rozwój miasta został zahamowany w związku z wybuchem II wojny światowej. 7 września 1939 roku wkroczyły do Kościana oddziały niemieckie. 2 października 1939 roku publiczna egzekucja rozpoczęła w Kościanie okres trwającego 5 lat terroru. Dochodziło do takich wydarzeń jak zagłada kilkuset chorych w tutejszym Zakładzie Psychiatrycznym, masowe wysiedlenia, grabież majątków Polaków, niszczenia polskiego szkolnictwa i placówek kulturalnych, a także likwidacji praktyk religijnych i wszystkiego, co z tym było związane. Niemcy opuścili Kościan 27 stycznia 1945 roku,

pozostawiając po sobie wiele zniszczonych domów, mostów, zakładów przemysłowych i urządzeń użyteczności publicznej. Pierwszym zadaniem władz i społeczeństwa kościarskiego było usunięcie zniszczeń i przygotowanie różnych instytucji oraz urzędzeń miejskich do podjęcia normalnego funkcjonowania. W krótkim czasie rozpoczęła działalność gazownia, wodociąg, różne zakłady pracy, szkoły i placówki służby zdrowia. Rozwój gospodarczy miasta przyniósł w kolejnych latach wzrost liczby mieszkańców z około 10 tysięcy w 1945 roku do blisko 25 tysięcy w ostatnim czasie. Jednocześnie w niewielkim stopniu wzrosła powierzchnia Kościana, która w 1980 roku wynosiła 6,5 km², a w 1986 roku 7 km². W czasie okupacji wiele szkód w wyniku dewastacji i grabieży poniosły miejscowe świątynie, a kościół p.w. Św. Krzyża został przez Niemców całkowicie zniszczony. Bezpośrednio po wojnie w Kościanie istniała tylko jedna parafia – p.w. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej. Wzrost liczby mieszkańców spowodował powołanie od 1 stycznia 1967 roku nowej parafii p.w. Świętego Ducha. Jej erekcja nastąpiła jednak dopiero 30 kwietnia 1974 roku. Trzecia parafia p.w. Alberta Chmielowskiego powstała 1 czerwca 1994 roku.

1. Dawny Kościół p.w. Św. Ducha, kartka sprzed 1905 roku
2. Zespół dawnego klasztoru Bernardynów, po lewej stronie Kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny Anielskiej, kartka sprzed 1902 roku
3. Kościół ewangelicki przy ulicy Wrocławskiej, obecnie całkowicie przebudowany stanowi siedzibę Miejskiej Biblioteki Publicznej, kartka z lat 1906-16

Moneta, tzw. kwartnik słuński z lat 1312-1314, z nazwą miasta na rewersie: „DE COSTI” (Kościan)

Kościół Farny Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej

Podobnie jak katedra poznańska zwana jest matką kościołów archidiecezji, tak kościół farny można nazwać matką kościołów kościańskich. Adam Dubowski w swoim opracowaniu „Zabytkowe Kościoły Wielkopolski”, podaje że najstarszy w Kościanie kościół został ufundowany na pewno już w XI wieku. Trudno dziś określić, czy był to kościół drewniany, czy murowany. Istnieje teza, że kolejny kościół wybudowano po lokacji miasta na prawie niemieckim, a więc pod koniec XIII wieku. Na pewno istniał w 1289 roku, gdyż z tego roku pochodzi wzmianka o proboszczu Jakubie z Kościana. Omawiając historię kościoła nie można pominąć okresu od połowy XIV wieku, kiedy proboszczami byli poznańscy Joannici, którzy przybyli do Kościana około 1356 roku. To z tego roku pochodzi informacja o komandorze Janie, który był rektorem kościoła parafialnego. Joannici zostali powołani do prowadzenia szpitali, budowy hospicjów, opieki nad ubogimi. W Kościanie prowadzili jednak działalność duszpasterską. Komandorzy pełnili funkcję proboszczów (plebanów). Do pomocy mieli zakonników, wikarych, altarystów i funkcjonariuszy kościelnych: zakrystian, dzwonników i innych. Dom kościańskich Joannitów był powiązany z klasztorem p.w. Św. Jana Jerozolimskiego na Komandorii. Ostatnimi proboszczami Joannitami byli: Maciej z Kórnik (+1543), Piotr z Maniewa i do 1566 roku Bartłomiej. Później proboszczami zostają księża diecezjalni. Pierwszym z nich był ks. kanonik Jan Powodowski, który objął parafię w latach sześćdziesiątych XVI stulecia. Od 25 sierpnia 1755 roku, zgodnie z decyzją bp. Teodora Czartoryskiego, patronat nad kościołem parafialnym w Kościanie zaczął sprawować król. Kościół farny był początkowo budowlą jednonawową. Rozbudowa kościoła rozpoczęła się po zdobyciu

miasta przez wojska króla Władysława Łokietka. Tradycja wiąże to wydarzenie z rokiem 1333. Kościół stał się budowlą trójnawową. Jeden z etapów rozbudowy zakończony został w 1356 roku. Od końca XVI wieku kościół ulegał kolejnym rozbudowom: dostawiono do naw bocznych rządy kaplic o różnej wysokości i szerokości. Rozbudowa kościołów, powstanie kolejnych kaplic i ołtarzy wiązała się z rozwojem miasta, i dobrą sytuacją materialną jego mieszkańców, a więc rzemieślników i kupców. Powstawały więc kaplice ufundowane przez piekarzy, kupców i krómarzy, piwowarów, rzeźników itd. W 1683 roku w kościele znajdowało się 16 ołtarzy, a w latach późniejszych powstały kolejne. W 1503 roku wielki pożar, jaki wybuchł w mieście, nie ominął kościoła. Bardzo szybko zabrano się do odbudowy, która trwała prawdopodobnie około 50 lat. Przedłużono wówczas budynek o dwa przęsła prezbiterium; część środkową połączono z nawami bocznymi, a nawę hali z kaplicami. W tym okresie wybudowano wieżę, która uległa zniszczeniu na skutek kolejnego pożaru. Odbudowano ją w 1594 roku, ale w wyniku huraganu zawaliła się w 1711 roku. Na początku XX wieku opracowano plan jej odbudowy. Niestety, planu tego nie zrealizowano. Pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku ks. prałat Sworowski w czasie wizytacji parafii przez ks. abp. Baraniaka wyraził wolę postawienia wieży. Nie udało się tego zrealizować. Nie ma już w kościele najstarszych dzwonnów, a więc pochodzącego z 1504 roku dzwonu „Assumpta” o wadze 52 centnarów, z 1726 roku z napisem odnoszącym się do Trójcy Św. i kolejnego z 1835 roku, które w 1917 roku zabrano na cele wojenne. W wyniku kolejnego najazdu szwedzkiego w 1704 roku kościół został bardzo zniszczony i przez kilka lat był zamknięty. Ogromne straty

wejście główne

strona wschodnia

wnętrze

poniósł także w okresie II wojny światowej. W 1944 roku został zamieniony na ogromny magazyn. Zabrano z niego m.in. 3 monstrancje, 3 relikwiarze, 4 pacyfykały, tabernakulum, 13 krzyży ołtarzowych, 58 lichtarzy, 23 ornaty, 8 kap, dzwon itd. Uplyw czasu oraz fizyczne zużycie wymagają nieustannych prac konserwacyjnych. W ostatnich latach tym kosztownym zabiegom poddawano organy, ołtarz główny, ołtarz Zesłania Ducha Św., kaplicy Matki Boskiej Nieustającej Pomocy oraz nagrobki. Kościół został pomalowany. W 2009 roku kosztownej renowacji poddano wielkopowierzchniowy dach.

Najcenniejsze zabytki:

Ołtarz główny

Późnorennesansowy ołtarz główny pochodzi z warsztatu poznańskiego i został wykonany w 1620 roku. Włączono do niego elementy wcześniejszego o ponad 100 lat ołtarza szafastego m.in. z posągami Matki Boskiej z Dzieciątkiem. W ołtarzu znajdują się duże figury Św. Jana Chrzciciela i Św. Jana Ewangelisty. W zwieńczeniu znajduje się grupa koronacyjna Najświętszej Marii Panny. W górnej części ołtarza umieszczone są kwatery przedstawiające Ucieczkę z Egiptu, Ofiarowanie w Świątyni, Św. Rodzinę i Jezusa w Świątyni. W dolnej kondygnacji Zwiastowanie, Pokłon Pasterzy, Nawiedzenie i Pokłon Trzech Króli. W skrajnych partiach górnej części ołtarza przedstawiony jest Chrystus i Męczennictwo Św. Jana.

Ołtarz Zesłania Ducha Świętego

Jest najstarszym zabytkiem kościelnej fary. Wykonany został w 1507 roku

w warsztacie Mistrza z Gościeszowic. Według tradycji nosił też nazwę „Wszystkich Świętych” oraz „Zaśnięcie Najświętszej Marii Panny”. Obecny ołtarz jest tryptykiem i odbiega od pierwowzoru, który był poliptykiem, na co wskazują zachowane do dziś ślady po zawiasach. W części środkowej tryptyku znajduje się płaskorzeźba przedstawiająca Zesłanie Ducha Św. Ma kształt prostokąta o wymiarach 170x120 cm. Sceny z życia Chrystusa i Marii przedstawione są na skrzydłach w osmiu ruchomych kwaterach, na awersie umieszczone są sceny z „Biczowania”, „Cierniem Koronowania”, „Upadku pod Krzyżem” i „Ukrzyżowania”, a na rewersie „Narodzenie Chrystusa”, „Rzeź Niewiniątek”, „Obrzezanie” i „Dwunastoletniego Jezusa w Świątyni”. We wnętrzu predelli znajdują się hermy Św. Katarzyny, Barbary, Doroty i Małgorzaty. Ołtarz został w latach 2006-2007 poddany gruntownej renowacji.

Grupa pasyjna z belki tęczowej

Na pochodzącej z 1734 roku belce tęczowej umieszczono, wykonaną w warsztacie poznańskim na początku XVI wieku, grupę pasyjną, na której znalazł się Chrystus Ukrzyżowany, Matka Boska Bolesna, Św. Jan Ewangelista, Maria Magdalena, Longini i Stefan.

Warto zwrócić uwagę na wyjątkowe na terenie Wielkopolski wyeksponowanie w grupie pasyjnej, obok Chrystusa Ukrzyżowanego, aż pięciu postaci.

Ambona

Pochodzi z lat czterdziestych XVIII wieku. W dolnej części znajdują się rzeźby przedstawiające siedzących Ewangelistów. Nad nią znajduje się baldachim podtrzymywany przez dwa anioły. Całość zwieńczona jest rzeźbą Salwatora Mundi i aniołów.

ołtarz główny

grupa pasyjna z belki tęczowej

ołtarz Zesłania Ducha Świętego

pochodząca z XVIII wieku ambona

Organy

Umieszczone na barokowym chórze muzycznym zostały zbudowane w latach 1730-1735 przez Michała Englera Młodszego. Kilkakrotnie były restaurowane m.in. w 1895 roku przez ks. proboszcza Józefa Surzyńskiego, a ostatnio w 1996 roku. Mają napęd elektryczny i posiadają 175 piszczałek, dwa manualy, 33 rejestry i 27 głosów realnych.

Nagrobek Macieja i Jadwigi Opalińskich

Nagrobek Macieja i Jadwigi Opalińskich został ufundowany przez ich syna Andrzeja, marszałka wielkiego koronnego. Wykonany został około 1590 roku w warsztacie rzeźbiarskim Santi Guccio. Materiałem był piaskowiec i marmur. W bocznych partiach znajdują się aniołki z czaszkami i odwróconymi pochodniami, jako symbolami przemijania.

Nagrobek starosty Jana Orzelskiego i jego żony Anny

Po przeciwległej stronie nagrobka Opalińskich znajduje się nagrobek Orzelskich, wykonany około 1595 roku także w Krakowie z czerwonego i białego marmuru. Postacie zmarłych ukazane są w ujęciu popiersiowym, umieszczonym w medalionach. W zwieńczeniu znajduje się kartusz, w którym znajdują się herby Dryja, Korbok, Sulima i Glaubic. Znajdujące się tam postacie dwóch chłopców trzymają tarcze z herbami Dryja i Korbok.

Omawiając zabytki kościńskiej fary warto zwrócić uwagę na pochodzącą z około 1580 roku tablicę renesansową umieszczoną na pierwszym filarze strony północnej, na której znajdują się herby Łódzia i Kościana. Tablica zwieńczona jest ukoronowanym orłem. Inny akcent kościński znajduje się

w pochodzącym z przełomu XVII i XVIII wieku obrazie „Wizja Św. Augustyna”, na którego fragmencie utrwalono farę z wieżą, kościół Dominikanów i mury miejskie. Jednym z najcenniejszych zabytków jest figura Św. Anny Samotrzeciej, umieszczona w kaplicy Św. Trójcy, znajdującej się nad zakrystią. Alicja Karlowska - Kamzowa uważa, że rzeźba należała do pierwotnego wyposażenia kościoła. Brama główna kościoła jest zamknięta kratą pochodzącą z XVIII wieku. Oprócz ołtarza głównego w kościele znajduje się 11 ołtarzy: Serca Jezusowego z drugiej połowy XVIII wieku, Św. Józefa z początku XVIII wieku, Matki Boskiej Szkaplerznej z 1649 roku, Św. Kazimierza z 1689 roku, Św. Walentego z 1696 roku, Matki Boskiej Nieustającej Pomocy z lat 1620-30, Św. Benonia z trzeciej ćw. XVIII wieku, Św. Barbary z trzeciej ćw. XVII wieku, Zesłania Ducha Świętego z 1507 roku, Św. Anny Samotrzeciej z około 1625 roku i Św. Trójcy z około 1640 roku.

nagrobek Macieja i Jadwigi Opalińskich

nagrobek Jana i Anny Orzelskich

prospekt organowy

figura Św. Anny Samotrzeciej - fragment

figura Św. Anny Samotrzeciej

Matka Boska z Dzieciątkiem na półkieszczyku z ołtarza głównego

Kościół Świętego Ducha

Kościół został poświęcony także Bogurodzicy Maryi oraz Świętym: Katarzynie, Małgorzacie, Dorocie, Barbarze, Mikołajowi, Stanisławowi, Wojciechowi, Jerzemu oraz 11 tysiącom Dziewic. Jego początki wiążą się z powstaniem i działalnością organizacji charytatywnych, które funkcjonowały wówczas pod patronatem Kościoła. Kościół i szpital p.w. Św. Ducha zostały wybudowane na tzw. Przedmieściu Poznańskim poza murami miasta w 1385 roku z fundacji burmistrza Piotra Selko i rady miejskiej. Na samym początku swego istnienia kościół i szpital wyposażone zostały na swoje utrzymanie w liczne darowizny, świadczenia rzeczowe i legaty testamentowe. Burmistrz i rada miejska byli uprawnieni do przedstawiania biskupowi kandydata na rektora kościoła. Rektor nie podlegał miejscowemu proboszczowi, ale kościół nie posiadał pełnych uprawnień parafialnych, nie miał np. własnego cmentarza. Pierwszy proboszcz wzmiankowany jest w 1398 roku. Jednym z najbardziej znanych prepozytów był Bartłomiej Grzech, który po uzyskaniu doktoratu na Uniwersytecie Krakowskim wrócił do Kościana.

Kościół Św. Ducha był pierwotnie kościołem drewnianym, a dopiero w połowie XV wieku stał się kościołem murywanym. Około 1620 roku został przebudowany przez wspomnianego ks. Bartłomieja Grzecha. W czasie zawieruchy wojennej w 1655 roku został, wraz z całym miastem, spalony. Odbudowano go w 1698 roku, utrzymując go nadal w stylu późnogotyckim, a wnętrze w stylu barokowym. W czasie okupacji w latach 1939-45 był zamknięty. Obecnie został odrestaurowany, dzięki czemu urzeka swoim pięknem.

Zabytki:

Ołtarz główny pochodzi z przełomu XVII i XVIII wieku. W centrum ołtarza znajduje się obraz przedstawiający Św. Kajetana, a w zwieńczeniu obraz, na którym umieszczono scenę Zesłania Ducha Świętego. Ołtarz jest po bokach bogato zdobiony liśćmi akantu.

W lewym barokowym ołtarzu pochodzącym z połowy XVII wieku jest płaskorzeźba ze sceną koronacji NMP, a obok znajdują się rzeźby 2 aniołów. W polu środkowym umieszczony jest obraz glorii Św. Jana Nepomucena. Z boku w uszkach są obrazy Św. Barbary i Św. Jana Chrzciciela. Prawy boczny ołtarz pochodzi z drugiej połowy XVIII wieku, a zawiera fragmenty ołtarzy z XVII i XVIII wieku.

W centrum ołtarza znajduje się rzeźba Chrystusa. W górnej partii obok rzeźby Najświętszego Serca Pana Jezusa są dwie rzeźby aniołów.

Profilowana belka tęczowa pochodzi z 1695 roku. Grupę pasyjną tworzy Chrystus na Krzyżu, Matka Boska Bolesna i Św. Jan. Rokokowa ambona pochodzi z połowy XVII wieku.

brama główna

strona wschodnia

strona południowa

ołtarz główny

Kościół Pana Jezusa

W nieistniejącym już kościele oo. Dominikanów znajdował się uchodzący za cudowny krucyfiks Pana Jezusa. W czasie „potopu szwedzkiego” klasztor i kościół spłonęły. Budowle te zostały w następnych latach odbudowane. Po 1666 roku przystąpiono, z fundacji Melchiora Gurowskiego (kasztelana międzyrzeckiego) i jego żony Krystyny, do budowy kaplicy w stylu barokowym. Umieszczono w niej cudowny krucyfiks. Istnieje podanie, że w toku jednej z rozpraw sądowych, które odbywały się w refektarzu klasztornym, znajdował się w tym pomieszczeniu także krzyż. W pewnym momencie Chrystus miał przemówić „Sprawiedliwie sądzicie bracia ludzcy”. Wygląd kaplicy zmienił się zasadniczo w latach 1907-08. Z inicjatywy ks. Fuhrmanna została rozbudowana. Dawna kaplica stanowi obecnie prezbiterium neobarokowego kościoła. W 1832 roku kościół i klasztor zostały przez władze pruskie przekazane ewangelikom, a następnie rozebrane. Kaplicę Pana Jezusa pozostawiono katolikom, którzy w okresie Kulturkampfu brali liczny udział w odprawianych tam nabożeństwach. Z lipca 1920 roku przybyli do Kościana oo. Redemptoryści, którzy osiedli przy Kaplicy Pana Jezusa. Ich zadaniem było prowadzenie misji i rekolekcji w archidiecezjach poznańskiej i gnieźnieńskiej. Zapisali się dobrze w pamięci mieszkańców Kościana i dlatego gdy odchodzili w maju 1930 roku słano protesty nawet do Stolicy Apostolskiej. Od tego momentu nabożeństwa prowadzili kolejni rektorzy. Ostatnim przed II wojną światową był ks. Alfons Graczyński. W okresie okupacji kaplica była zamknięta i służyła jako magazyn. Od 1947 roku stała się kościołem filialnym parafii farnej. W 1967 roku została utworzona parafia p.w. Św. Ducha, ale erygowano ją

dopiero z dniem 30 kwietnia 1974 roku z uwagi na postawę ówczesnych władz świeckich. Obecnie warto zwrócić uwagę na piękny wygląd zewnętrzny i wewnętrzny świątyni. Otynkowana i wymalowana, nowy dach, odnowione ołtarze, nowe ławki, odnowiona plebania. Kościół został konsekrowany we wrześniu 2008 roku. Cudowny krucyfiks pochodzący z XVI wieku jest umieszczony w polu środkowym powstałego w 1700 roku ołtarza, w którego konstrukcji jest 6 kolumn. W zwieńczeniu znajduje się Pięta. Akantowe uszy ołtarza zostały zrekonstruowane około 1970 roku. Ołtarze boczne pochodzą z połowy XVII wieku. W prawym ołtarzu znajduje się obraz Św. Józefa z Dzieciątkiem, rzeźby Św. Walentego, Św. Rocha i anioła. W lewym jest obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem i rzeźby aniołów. Kościół zamknięty ozdobną kratą z około 1739 roku.

cudowny krucyfiks

wnętrze kościoła

widok od pl. Niezłomnych

zwieńczenie ołtarza głównego z Pięta, I poł. XVIII wieku

rokoka ambona

Kaplica Najświętszej Marii Panny Anielskiej

Dzieje późnobarokowej kaplicy związane są z zakonem Bernardynów, którzy przybyli do Kościana w 1456 roku i osiedlili się na terenie dawnego miasta przedlokacyjnego, poza murami nowego miasta. Inicjatorami sprowadzenia ich do Kościana byli burmistrz i rada miejska. Siedziba zakonu i kościół klasztorny były pierwotnie budowlami drewnianymi. W latach 1605-1611 postawiono w ich miejsce nowe budowle murywane, odbyło się to za zgodą króla Zygmunta III Wazy. Świątynia p.w. Św. Bernardyna z Siem, została konsekrowana w 1611 roku. Znajdowały się w niej 4 ołtarze: Niepokalanego Poczęcia NMP, Św. Franciszka, Św. Antoniego i Św. Anny. W kościele był także obraz Matki Boskiej Śnieżnej. Większość zakonników pochodziła ze środowisk mieszczańskich. Zakonnicy byli dobrymi kaznodziejami i spowiednikami. Przy klasztorze funkcjonowała szkoła, w której przygotowywano młodych ludzi do stanu zakonnego. Zaszłygo dwóch ojców: Kaznodzieja Bernard z Wrocławia i Innocenty z Kościana. Przy klasztorze istniał także duży księgozbiór. Po utracie przez Polskę niepodległości władze pruskie konsekwentnie realizowały plan likwidacji klasztorów m.in. poprzez zakaz przyjmowania kandydatów do życia w zakonie. Po zgonie ostatniego zakonnika ojca Prospera Rutkiewicza 16 grudnia 1826 roku władze pruskie zarządzeniem z 8 stycznia 1827 roku uznały klasztor za nieistniejący. Kościół klasztorny, został częściowo rozebrany. Pozostawiono prezbiterium, w którym urządzono kaplicę. Wyposażenie kościoła tj. ołtarze, dzwon, ławki, ornaty, lichtarze trafiły do kościołów w Hłowie, Ostrowie Wlkp., Konojedzie, Wysokoci, Choryni, Oborzyskach Starych i Mosinie. Kaplica jest obecnie wykorzystywana do celów kultu religijnego. Budynek jest pokryty dachem dwuspadowym, krytym dachówką. Wewnątrz znajduje się ołtarz ujęty trójkami kolumn, przy których są rzeźby 4 ewangeli-

stów. W zwieńczeniu na tle glorii Chrystusa, NMP, Św. Franciszka oraz aniołów znajduje się obraz przedstawiający ukrzyżowanie. Ołtarz pochodzi z około 1780 roku.

Kościół Św. Brata Alberta

Od lipca 1988 roku ks. Ireneusz Szwarz został powołany przez władze kościelne do zorganizowania nowej parafii w Kościanie i budowy kościoła na terenie obecnego Osiedla Jagiellońskiego. Bardzo szybko rozpoczęto prace przygotowawcze i już 16 października 1988 roku przyniesiono na plac budowy krzyż, ofiarowany przez ks. Antoniego Wilczyńskiego. Prace budowlane rozpoczęto od budowy Domu Katechetycznego wiosną 1989 roku. W budynku znalazła się tymczasowa kaplica, która już po upływie roku została poświęcona przez ks. abp. Jerzego Strobę. Kaplicy nadano imię Św. Brata Alberta. Ks. Ireneusz Szwarz został 1 stycznia 1991 roku mianowany rektorem Ośrodka Katechetycznego. Wiosną 1991 roku rozpoczęto budowę kościoła. Kamień węgielny pochodzący z terenu pustelni Br. Alberta na Kalatówkach w Zakopanem został 8 czerwca 1991 roku poświęcony przez Ojca Św. Jana Pawła II w Warszawie podczas jego pielgrzymki do Polski i wmurowany 17 listopada 1991 roku. Proboszczem parafii został mianowany dotychczasowy rektor ks. Ireneusz Szwarz. Budowę prowadzono przy dużym zaangażowaniu parafian. Obok kościoła znajduje się wolnostojąca dzwonnica i budynek parafialne z dawną kaplicą. Na centralnej ścianie prezbiterium umieszczono kopię dzieła Św. Br. Alberta "Ecce Homo". Nad głównym wejściem znajduje się obraz przedstawiający dłonie przełamujące chleb. Jest to aluzja do słów Św. Brata Alberta „Trzeba być dobrym jak chleb”.

Kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny Anielskiej

Kościół p.w. Św. Brata Alberta

Wnętrze Kościoła p.w. Św. Brata Alberta

Kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny Anielskiej – wnętrze

Kaplica Św. Zofii

W 1864 roku dzięki staraniom ks. Jana Koźmiana sprowadzono do Kościana siostry Miłosierdzia Św. Wincentego a Półko. Siostry miały zorganizować szpital i dla ich potrzeb przebudowano dotychczasową wozownię. Na pamiątkę tragicznie zmarłej Zofii córki gen. Dezyderygo Chłapowskiego, a żony Jana Koźmiana, kaplica poświęcona jest Św. Zofii. Wewnątrz znajduje się ołtarz z figurami Pana Jezusa, Matki Boskiej i Św. Józefa. Na ścianach bocznych umieszczono stacje Drogi Krzyżowej. Nad drogą znajduje się osłonięta daszkiem sygnaturka. Siostry nadal sprawują opiekę nad kaplicą.

Kaplica Szpitalna Miłosierdzia Bożego

Kaplica znajduje się w szpitalu w Kościanie, a poświęcona została 25 listopada 1994 roku przez ks. abp. Jerzego Stroba. W okresie przed II wojny światową w szpitalu, w którym było 50 łóżek dla chorych, kaplica znajdowała się w jednej z sal Oddziału Chirurgicznego. 17 kwietnia 1990 roku została powołana Komisja ds. Budowy Kaplicy Szpitalnej pod przewodnictwem dra Tadeusza Łukaśzyka. Dokumentację techniczną opracował mgr inż. Leszek Szymanowski, a dokumentację budowlaną zespół z mgr inż. Izabelą Wrześniewską na czele. Środki finansowe pochodziły z darowizn różnych osób, przedsiębiorstw i instytucji (w tym Dyrekcji Zespołu Opieki Zdrowotnej, Kościańskiego Stowarzyszenia Rozwoju Służby Zdrowia, Swarzędzkich Fabryk Mebli, poszczególnych parafii Ziemi Kościańskiej itd.) oraz źródeł prywatnych. W centralnym miejscu kaplicy, za ołtarzem, znajduje się obraz Miłosierdzia Bożego wykonany i подарowany przez p. Barbarę Perkowską i Hannę Tobiasz.

Kościół Jana Pawła II

Na naszych oczach pisany jest dalszy ciąg historii kościańskich kościołów, gdyż rozpoczęto już prace przygotowawcze do budowy nowego kościoła na terenie Osiedla Konstytucji 3 Maja. W 2007 roku został tam umieszczony i poświęcony krzyż.

Kaplica pw. Św. Zofii

ołtarz główny i wnętrze Kaplicy pw. Św. Zofii

wnętrze Kaplicy Szpitalnej pw. Miłosierdzia Bożego

Kościół Św. Krzyża

Był jednym z kościołów szpitalnych. Teresa Ruszczyńska w swoim katalogu zabytków podaje, że kościół powstał w 1412 roku na przedmieściu Głogowskim. Obecni mieszkańcy Kościana mogą zobaczyć miejsce, na którym stał kościół naprzeciwko budynku Starostwa. Znajduje się tam drewniany krzyż. We wspomnianym 1412 roku, Magistrat Kościana przyznał kapelanowi dotację w wysokości 7 grzywien, a zatwierdził tą decyzję w 1531 roku król Zygmunt I. Pierwotny kościół był zbudowany prawdopodobnie z drewna i spłonął w 1655 roku w czasie „potopu szwedzkiego”. Po odbudowie był już kościołem murowanym. Główny ołtarz ozdobił krzyż, a boczne ołtarze obrazy Matki Boskiej z 1689 roku oraz Św. Stanisława. W kościele znajdował się nagrobek Jana Jurdeńskiego z 1769 roku. W latach 1919-1939 odprawiano w kościele tylko jedną mszę świętą. W mszach tych uczestniczyła młodzież gimnazjalna wraz ze swoim prefektem i wychowawcami. W 1941 roku władze okupacyjne rozebrały kościół.

Kościół Bożego Ciała

Został wzniesiony w 1425 roku z fundacji króla Władysława Jagiełły. Kościół nie posiadał swojego rektora. Podobnie jak inne kościoły zniszczono go w czasie „potopu szwedzkiego” i nie odbudowano. Usytuowany został na terenie, na którym znajduje się obecnie Liceum Ogólnokształcące. Zgodnie z ówczesnymi zwyczajami przy kościele znajdował się cmentarz otoczony

murem. Podczas przygotowań do budowy gmachu gimnazjum w latach dwudziestych XX wieku, władze miejskie podczas negocjacji ze stroną kościelną - Kościół był wtedy właścicielem tego terenu, zobowiązały się m.in. do przeniesienia stojącej tam figury Św. Jana i umieszczenia w nowym budynku w widocznym miejscu krzyża z postacią Zbawiciela. Miasto wywiązało się z tego zobowiązania. Jako ciekawostkę warto podać, że znajdujący się tam ołtarz Wszystkich Świętych oraz Św. Andrzeja i Św. Barbary został za zgodą władz kościelnych przeniesiony do Śremu, gdyż uprzednio kościół był wyposazony przez śremskich rzemieślników.

Kościół Św. Marii Magdaleny, Św. Mikołaja Biskupa i Św. Walentego

Kościół został wzniesiony w latach 1400-1425 przez Dominikanów i spłonął całkowicie w 1503 roku. Zginął wówczas przeor oraz bracia zakonnicy. Kościół został później odbudowany. Był to kościół trzynawowy. W ołtarzu głównym wyeksponowano postacie Św. Dominika i Św. Marii Magdaleny. Klasztor i kościół przetrwały do czasów pruskich. W 1832 roku umarł ostatni Dominikanin ks. Raszewski. Tego samego dnia kościół i klasztor, z wyjątkiem kaplicy, zostały zamknięte, a następnie przekazane protestantom, którzy nie czuli się jednak dobrze w tym miejscu i postanowili wybudować dla swoich potrzeb nowy zbor. Aby sobie to zadanie ułatwić zdecydowali się klasztor i kościół rozebrać. Stało się to w 1842 roku.

Kościół Ewangelicki

Został wzniesiony w latach 1839 - 42 roku głównie z materiałów pochodzących z rozbiórki klasztoru i kościoła Dominikanów. Po II wojnie światowej nieczynny, a w latach siedemdziesiątych XX wieku całkowicie przebudowany, stanowi obecnie siedzibę Biblioteki Publicznej.

Synagoga

Została poświęcona w 1840 roku i mieściła się w jednej z nieruchomości we wschodniej pierzei Rynku. W tym okresie społeczność Żydowska w Kościanie liczyła około 200 osób i w późniejszych latach systematycznie malała, w roku 1909 wynosiła 157 osób, a w 1917 roku 50 osób. Na skutek systematycznego opuszczania Kościana przez Żydów, cały pozostały jeszcze majątek został w 1922 roku sprzedany miastu przez gminę żydowską, która wkrótce uległa rozwiązaniu.

Znani duchowni

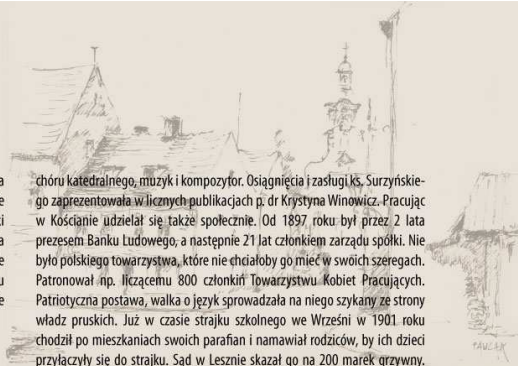
Ks. Piotr Bączkowski

Urodził się 28 kwietnia 1841 roku w Bożacinie k/Krotoszyna. Maturę zdał w gimnazjum krotoszyńskim i w 1864 roku podjął studia w Arcybiskupim

Seminarium Duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. Święcenia otrzymał w 1868 roku. Pierwszy wikariat objął w Grodzisku Wilk. i był tam 2 lata, a w 1870 roku został mansjonarzem w Kościanie. Na mocy tzw. ustaw majowych władze pruskie skierowały „państwowego proboszcza” ks. Juliusza Brenka do Kościana. Nowy proboszcz przy pomocy policji i władz administracyjnych objął 25 listopada 1876 roku kościół parafialny, Skonfliktowany z parafianami, którzy nie chcieli uznać narzuconego im proboszcza, dążył do ograniczenia wykonywania posługi kapłańskiej przez ks. Bączkowskiego i Bielskiego (mansjonarze). W styczniu 1877 roku zostali oni skazani na przymusowe osiedlenie w Strumorku na Śląsku. Sprawę ks. Brenka, antykościelnych i antypolskich działań w Kościanie, poruszył w pruskim sejmie ks. Florian Stableski. Po roku objął księża wrócili do Kościana, gdzie nie było chęci do żadnej współpracy ze strony ks. Brenka.

Postawa ks. Bączkowskiego i jego kontakty z ludźmi doprowadziły do tego, że ks. Brenk przez 10 lat udzielił tylko 1 chrztu i odprawił tylko 1 pogrzeb. Ks. Bączkowski należał do współzałożycieli Towarzystwa Przemysłowego w Kościanie w 1873 roku, był członkiem Rady Nadzorczej Banku Ludowego. Przez władze duchowne został mianowany proboszczem jeszcze w okresie Kulturkampfu i objął stanowisko 3 lipca 1889 roku, po wyjeździe ks. Brenka. W 1892 roku rozpoczął gruntowną renowację fary. Zmarł 13 marca 1894 roku i został pochowany na tutejszym cmentarzu. Na grobowcu widnieje napis „Szermierz w walce Kulturalnej”. Jego imię nosi ulica znajdująca się przy cmentarzu.

Wspomniany ks. Brenk wymagał m.in. by grzebanie zmarłych odbywało się za jego zezwoleniem, a gdy go nie było, to uczestnicy uroczystości, a także grabarze byli skazywani na wysokie grzywny. Były przypadki, że zwłok nie chowano przez wiele dni, a w końcu czynili to sami policjanci i żandarmi.

Znamienny incydent miał miejsce w chwili przybycia ks. Brenka do Kościana i objęcia kościoła. Polacy nie oddali kluczy, a rewizja u ks. Bączkowskiego nie dała rezultatu, wezwano więc śluszarza Niemca, który wylał zamki w potrójnych drzwiach. Ks. Bączkowski stał w tym czasie w drzwiach kościoła ubrany w komżę i stule, i prosił ks. Brenka, by nie wchodził do kościoła. Ten nie usłuchał, a obecny tam urzędnik pruski zagroził ks. Bączkowskiemu aresztowaniem. Działo się to w obecności wielu setek parafian. Podobnie postąpiono z dwoma kościołami mansjonarskimi.

Ks. Józef Surzyński

Urodził się 15 marca 1851 roku w Śremie. Jego ojciec był organistą w tamtejszym kościele. 2 lata później rodzice przenieśli się do Środy Wlkp. Uczęszczał do gimnazjum w Sulechowie i Środzie Wlkp., a następnie do gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Początkowo podjął studia matematyczne w Lipsku, a następnie studia teologiczne w Rzymie, gdzie 12 kwietnia 1879 roku otrzymał święcenia kapłańskie w bazylice laterańskiej. Pierwsze obowiązki kapłańskie pełnił w Paryżu, przygotowując się jednocześnie do obrony pracy doktorskiej, którą obronił 28 czerwca 1880 roku w Rzymie. Następnie wrócił do Polski, gdzie powołano go do odbycia służby wojskowej w Gnieźnie, którą pełnił do 22 marca 1881 roku. Po zakończeniu tej służby władze duchowne wysłały go na kurs muzyki kościelnej do Ratzbony. Po powrocie do kraju został od 1 sierpnia 1881 roku organistą katedralnym w Poznaniu, a także wykładowcą liturgii w Seminarium Duchownym w latach 1889-1894. Od 1 sierpnia 1894 roku objął probostwo w Kościanie, gdzie kontynuował prace restauracyjne rozpoczęte przez ks. Bączkowskiego. Ks. Surzyński zasłynął jako znakomity naukowiec, edytor, dyrygent m.in.

chóru katedralnego, muzyk i kompozytor. Osiągnięcia i zasługi ks. Surzyńskiego zaprezentowała w licznych publikacjach p. dr Krystyna Winowicz. Pracując w Kościanie udzielał się także społecznie. Od 1897 roku był przez 2 lata prezesem Banku Ludowego, a następnie 21 lat członkiem zarządu spółki. Nie było polskiego towarzystwa, które nie dchałoby go mieć w swoich szeregach. Patronował np. liczącemu 800 członków Towarzystwu Kobiet Pracujących. Patriotyczna postawa, walka o język sprawadzała na niego szykany ze strony władz pruskich. Już w czasie strajku szkolnego we Wrześni w 1901 roku chodził po mieszkaniach swoich parafian i namawiał rodziców, by ich dzieci przyłączyły się do strajku. Sąd w Lesznie skazał go na 200 marek grzywny. Został usunięty ze stanowiska w dozorze szkolnym, a następnie zabroniono mu udzielania lekcji religii. Brał także czynny udział jako agitator w okresie powszechnego strajku szkolnego 1906/07. To w tym czasie doszło do publicznej licytacji jego mebli, będącej skutkiem niezapłaconego podatku na rzecz przymusowej budowy baraków szkolnych. W listopadzie 1918 roku został wybrany członkiem Powiatowej Rady Ludowej. Zmarł 5 marca 1919 roku.

Ks. Stanisław Bednarkiewicz

Urodził się 7 maja 1879 roku w Ziminiu pow. Środa Wlkp. Jego ojciec był kowalem. Po maturze w gimnazjum im. św. Marii Magdaleny w Poznaniu został przyjęty na studia teologiczne w Arcybiskupim Seminarium w Poznaniu, a następnie w Gnieźnie. Święcenia kapłańskie otrzymał 2 kwietnia 1905 roku w katedrze gnieźnieńskiej. Był wikarym w Kościanie, Żytowiecku, Jankowie Zalesnym i Czempiniu. Na własną prośbę został ponownie od 1 października 1907 roku wikariuszem w Kościanie. Po śmierci

ks. prałata Józefa Surzyńskiego objął od 7 marca 1919 roku obowiązki administratora parafii w Kościanie, a od 4 lipca 1919 roku proboszcza. W okresie zaboru pruskiego aktywnie uczestniczył w życiu społecznym. Był m.in. patronem Towarzystwa Robotników Polskich, Straży Św. Józefa, należał do Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego. W listopadzie został członkiem Powiatowej Rady Ludowej, a od 19 lutego 1919 roku inspektorem szkolnym. W grudniu 1919 roku za jego staraniem wprowadzono w Wyższej Szkole dla Chłopców naukę języka polskiego, we wrześniu tego roku został jej kierownikiem i był nim do czasu przejścia jej przez państwo tj. do 1 września 1920 roku. W styczniu 1920 roku został także kierownikiem Wyższej Szkoły dla Dziewcząt. Do 1929 roku uczył języków klasycznych. Za swoje zasługi został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. W lipcu 1939 roku był wiceprezesem Koła Przyjaciół Kościańskiego Batalionu Obrony Narodowej. 6 października 1941 roku został aresztowany i do 28 października 1941 roku więziony w Forcie VII w Poznaniu, następnie wywieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zmarł 9 grudnia 1941 roku. W 1947 roku odsłonięto i poświęcono w kościańskiej farze pamiątkową tablicę upamiętniającą postać ks. prob. Bednarkiewicza.

Ks. Alfons Graczyński

Urodził się 9 listopada 1879 roku w Lesznie w rodzinie nauczycielskiej. Po zdaniu w 1901 roku matury został przyjęty do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu. Święcenia otrzymał 17 grudnia 1904 roku. Był wikariuszem w Ostrorogu przez 6 lat, następnie w Środzie Wlkp., a od 1912 roku do 1936 kierował parafią w Gościeszynie. Zasłynął tam gorącymi patriotycznymi kazaniami. Rozbudował kościół parafialny, a także kaplicę

w Rostarzewie (w Gościeszynie pochowany jest Krzysztof Żegocki. Od 1917 roku Gościeszyn był miastem wakacyjnych rekolekcji młodzieży miejskiej z Wielkopolski. Młodzież przyjeżdżała na dwa tygodniowe turnusy). W okresie Powstania Wielkopolskiego ks. Graczyński był przywódcą ruchu zbrojnego w powiecie wolsztyńskim. W Rakonięwicach i Gościeszynie zorganizował szpitale wojskowe. Po odzyskaniu niepodległości uroczystie obchodzone z jego inicjatywy rocznicę Powstania. Rodziny powstańców otaczał opieką. Był działaczem politycznym, członkiem Stronnictwa Narodowego, ale gorliwie wypełniał także swoje obowiązki kapłańskie. Działał w organizacjach powstańców, straży pożarnej i stowarzyszeniach katolickich. Od 1 października 1936 roku został przeniesiony do Kościana na stanowisko rektora kościoła poddominikańskiego i opiekuna duchowego pacjentów Zakładu Psychiatrycznego. W Kościanie zasłynął jako wspaniały kaznodzieja i opiekun młodzieży oraz działacz sportowy. Brał czynny udział w działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz Towarzystwa Czytelni Ludowych. Od 1937 roku nabożeństwa dla młodzieży gimnazjalnej przeniesiono z fary do kościoła Pana Jezusa. Pobudzał kult do znajdującego się tam cudownego Krucyfiksu. 8 września 1939 roku Kościan został zajęty przez Niemców. 2 października 1939 roku przed Ratuszem rozstrzelano 8 osób, w tym Ludwika Wenskigo, ojca 12 dzieci. Krótko przed rozpoczęciem egzekucji ks. Graczyński zgłosił się do dowodzącego akcją z prośbą rozstrzelania jego w zamian za Wenskigo. Propozycja nie została przyjęta. Następnego dnia ks. Graczyński został aresztowany i uwięziony w klasztorze w Lubiniu. Z uwagi na przekroczenie 60 roku życia nie skierowano go do obozu koncentracyjnego, ale nakazano osiedlenie w Generalnej Guberni. Zmarł w Krakowie i tam został pochowany. Na cmentarzu w Kościanie znajduje się jego symboliczny grób.

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak M., *Księża-Społecznicy w Poznaniu 1894 - 1919*, Warszawa 1984
- Drosik A., *Historia Klasztoru oo. Bernardynów w Kościanie*, t. XII Pamiętnik TMZK, Kościan 2008
- Dubowski A., *Zabytkowe kościoły Wielkopolski*, Poznań 1956
- *Dzieje Kościana*, t. II (red. Kazimierz Zimmewicz), Kościan 2000
- Garszka Z., *Kościół Ziemi Kościańskiej*, Kościan 2003
- *Kalendarium miasta Kościana*, t. I (red. Piotr Bauer i Jerzy Zielonka), Kościan 2000
- *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. V *Dawne województwo poznańskie*, z. 10 *Dawny powiat kościański* (oprac. T. Ruszczyńska i A. Stawska), Warszawa 1980
- Koehler K., *Dawne cechy i bractwa strzeleckie*, Poznań 1899
- Koszewski M., *Dyrektorzy Gimnazjum i Liceum im. Św. Stanisława Kostki w Kościanie w latach 1919 - 1939*, Kościan 1995
- Koszewski M., *Kościół pod wezwaniem Świętego Krzyża*, Pamiętnik TMZK, Kościan 2001
- Koszewski M., *Ksiądz Alfons Graczyński 1879 - 1943*, Kościan 1983
- *Kościan rzemiosłem stał* (red. Henryk Florkowski), Kościan 1974
- *Kronika parafii p.w. Najświętszej Marii Panny w Kościanie t. I i II* (oprac. Stanisław Wojciechowski), bez daty
- *Łukaszyk T., Historia powstania kaplicy p.w. Miłosierdzia Bożego w Szpitalu Miejskim w Kościanie*, (maszynopis), bez daty
- Mika M., *Walka z Kościołem*, Kościan 1928
- Pawicki J., *500 lat ołtarza pod wezwaniem Zesłania Ducha Św. w kościańskiej farze*, Kościan 2007.
- Urban J., *Klasztor Dominikanów w Kościanie*, *Wiadomości Kościańskie*
- Winowicz K., *Ksiądz Pralat dr Józef Surzyński*, Kościan 2000
- *Zabytki kościańskiej fary*, (red. ks. Czesław Bartoszewski), Kościan 1997
- Szoldrski W., *Kościół Dominikanów. Kaplica Pana Jezusa w Kościanie*, Włocławek 1927

